

Тематична рубрика: Політичні науки

УДК 323.39; 321.7

**Критерії оцінювання політичних еліт у сучасних демократичних
політичних процесах**

Олена Горбань

Полтавський університет економіки і торгівлі,
навчально-науковий інститут денної освіти, кафедра правознавства,
вул. Івана Банка, 3, 36003, м. Полтава, Україна

Демократія ґрунтується на суверенітеті народів, який має забезпечуватися чіткими критеріями оцінювання політичних еліт. В українському елітознавстві це є науковою проблемою.

У статті проаналізовано еволюцію представницької демократії в партисипаторну й деліберативну. Встановлено, що порушення принципу суверенітету народів політичними елітами спричинило кризу представницьких демократій і змусило політичні еліти доповнити вибори іншими формами прямої демократії, узяти курс на зростання середнього класу. Встановлено, що політична еліта в Україні проігнорувала тренд партисипаторної демократії. Досліджено еволюцію партисипаторної демократії в деліберативну на основі політики еліт на зменшення середнього класу та стратегії «мозаїчної» демократії. Колективні форми прямої демократії нівелювалися елітами індивідуалізованими формами. Домінуючими в політичних процесах стали неформальні групи еліт. Міграційна політика еліт нівелювала національну ідентичність демократій мультикультурними меншинами. Традиційний критерій *довіри* гомогенних народів-націй до політичних еліт на виборах почав підмінятися їх *схваленням* на виборах та довільних соціологічних опитуваннях гетерогенною сукупністю мультикультурних меншин.

На основі проведеного аналізу проблеми авторка сформулювала такі критерії оцінювання політичних еліт: 1) забезпечення більшості середнього класу в складі народів; 2) пріоритет форм прямої демократії над похідними індивідуалізованими формами; 3) збереження національної ідентичності народів; 4) довіра народів до політичних еліт з правом відкликання обраних до органів влади делегатів та правом народного вето на політичні рішення, які не відповідають інтересам народів.

Ключові слова: демократія, партисипаторна демократія, деліберативна демократія, політична еліта, критерії оцінювання.

Постановка проблеми. Дослідження проблематики політичних еліт здійснюється в межах міждисциплінарного елітознавчого наукового напрямку. Однак в Україні критерії оцінювання політичних еліт у демократичних політичних процесах досі мало досліджені. Наукова та практична актуальність вирішення зазначеної проблеми обумовлюється суспільною роллю політичних еліт. Науковці визначають її «установчою» й «безсумнівно провідною» щодо правил функціонування та розвитку держави і суспільства [1, с. 3; 2, с. 156]. Водночас відмічають вкрай рідке оцінювання суб'єктів політичних процесів, що ускладнює «змістовні, порівнювальні та контрольовані показники» їх діяльності [3, с. 80]. Відтак це суперечить принципу суверенітету народу.

Аналіз використаної літератури. Виходячи з міждисциплінарного характеру досліджень проблематики політичних еліт, авторка використала політологічну, філософську, соціологічну, юридичну літературу. Наукові висновки щодо суспільної ролі політичних еліт узяті з публікацій «Елітознавство» за заг. ред. В. Гошовської та Т. Томашевської [1; 2]. Висновки методологічного характеру використані із публікацій І. Голяд (про подолання основного недоліку традиційних елітологічних методологій, які ігнорують фактично домінуючі неформальні впливи на політику) [4] та Д. Кірюхіна (про феномен незгоди у політичних процесах деліберативної демократії) [5]. Особливості оцінювання публічної політики в сучасних розвинутих

демократіях використані із публікації І. Петренка, О. Салтовського, В. Федорченка та В. Колюха. Вони загалом безвідносні до політичних еліт як суб'єктів, проте цінним є фрагмент про приховані і заявлені цілі зацікавлених сторін у прийнятті політичних рішень [3].

У прямій постановці проблеми дослідження в Україні критеріїв оцінювання політичних еліт започаткував Д. Сергатюк [6]. Основним критерієм він визначив рівень спроможності політичних еліт задовольнити корінні інтереси суспільства і держави. Але цей критерій надто загальний і безвідносний до конкретних у часі та просторі моделей демократичних політичних процесів. Відтоді авторка не виявила публікацій по цій проблемі, яка є не вирішеною частиною проблематики дослідження політичних еліт.

Із концептуального розмаїття визначень терміну «політична еліта» авторка обрала широке його тлумачення С. Щербіною [7]. Найбільш загальне розуміння терміну «демократія» у зарубіжних його концепціях виявила С. Наумкіна [8] й воно використовується у статті як визначальне щодо критеріїв оцінювання участі політичних еліт у демократичних політичних процесах.

В аналізі ролі політичних еліт у політичних процесах еволюції демократії від представницької моделі до партисипаторної та деліберативної (унаслідок негативного оцінювання еліт народами) авторка використовувала публікації Т. Андрійчук [9] та А. Ковальова [10] (про причини еволюції та зміну форм політичних процесів), Ю. Шведа (про досвід референтної демократії) [11], Я. Богів (про роль політичних еліт у проведенні референдумів) [12], В. Горбаня та О. Горбань (про відношення політичних еліт до референдумів) [13], Павленка І., Даниляка О., Макарова Г., Руденка А. (аналіз розвитку форм безпосередньої демократії в Україні) [14], О. Чальцевої (аналіз теорії і практики деліберативної демократії) [19], В. Горбань і О. Горбань (про проблему національної ідентичності як критерій оцінювання політичних еліт у деліберативних політичних процесах) [20, 21, 22], Т. Краснопольської та І. Милосердної (про маніпулятивну технологію індигенної демократії) [23], А.

Бучинської (протиставлення деліберації прямій демократії) [24], Н. Ротар (про дефіцит демократії при деліберації) [25].

Аналіз проблеми середнього класу як критерію оцінювання діяльності політичних еліт здійснювався за публікацією авторки [13] та публікаціями Й. Терборна [15], Ф. Фукуями [16], Є. Головахи [17; 18].

У якості одного зі зразків оцінювання політичних еліт використані оцінювальні висновки Програми розвитку ООН в Україні «Доброчесність та інклюзивність демократичних процесів в Україні» [26].

Метою статті є обґрунтування авторської позиції щодо критеріїв оцінювання політичних еліт у сучасних демократичних політичних процесах.

Виклад основного матеріалу. Визначаючись із термінологією, авторка надала перевагу широкому тлумаченню терміну «політична еліта». Це – лідери із вищого ешелону влади та периферійні політики й адміністратори, активісти партій і діячі місцевого масштабу; опозиційна контреліта, яка не має прямого доступу до владних управлінських функцій); навколо елітне оточення (експерти, радники, референти, консультанти, офіційні й неофіційні аналітичні центри, політичні команди та групи тиску) [7, с. 212–213]. У концептуальному розмаїтті визначень демократії авторка обрала виявлене С. Наумкіною її загальне розуміння: забезпечення народу можливості визначати характер політики насамперед через вибори та референдуми [8, с. 162]. Для політичних еліт, обраних народами до влади, таке забезпечення є обов'язком, виконання якого підлягає оцінюванню.

Інститут виборів є основою представницької моделі демократії. Але з кінця 1960-х рр. в Європі вона викликала масові народні протести з вимогами розширення участі громадян в політичних процесах. Тим самим народи негативно оцінили участь владних і опозиційних політичних еліт, які за тривалу історію представницьких демократій через вибори змінювалися при владі. *Недовіра народів* до політичних еліт проявилася як критерій оцінювання їх

участі у демократичних політичних процесах. Недовіра проявилася у розмаїтті форм: абсентеїзм, громадянська непокора та ін., негативні оцінювання під час соціологічних опитувань. Причиною кризи представницької демократії стала підміна суверенітету народу суверенітетом парламенту, що вже в 1947 р. розкрив В. Черчилль в афоризмі про демократію як «найгіршу форму правління» (окрім усіх існуючих).

Політичні еліти вимушено (під громадським тиском), як відзначила Т. Андрійчук, пішли на доповнення представницької демократії партисипаторною заради своєї, підірваної народними протестами, легітимації [9, с. 45, 46–47]. Основою партисипаторної (основаної на прямій політичній участі народу) моделі демократії став інститут референдумів. А. Ковальов вказує на «місію» партисипаторної демократії в тотальному впровадженні «механізмів прямої демократії: плебісцити, масові рухи, широке самоврядування». Потрібно «якомога більшої кількості плебісцитів», «забезпечення спрощених механізмів відкликання політичних представників» [10, с. 181, 182]. Саме політичні еліти (правлячі й опозиційні) приймали політичні рішення про проведення референдумів та імплементацію їх результатів. Аналіз європейського досвіду референдумів Ю. Шведою виявив найбільшу їх кількість у 70-х – 80-х рр. ХХ ст. з тенденцією до зменшення кількості та нерівномірністю проведення різними країнами [11, с. 117, 118, 119].

У цьому зв'язку характерним є висновок Я. Богів щодо фактору політичної волі правлячих еліт у нівелюванні прямої політичної участі народів [12, с. 208–211]. Типовим прикладом такої ролі є опублікована авторкою позиція представника європейських політичних еліт Я. Аугштайна про недоцільність референдумів і більшої участі людей у прийнятті політичних рішень, оскільки парламенти мають захищати демократію від мало освіченого й некомпетентного народу [13, с. 27, 29]. За приклад доцільно навести й позицію захисту Т. Андрійчук правлячих політичних еліт, які інтерпретують державні інтереси усупереч народному волевиявленню. Вона застерігає від *можливої*

негативної ролі референдумів у наданні змоги «ображеним» громадянам висловити протест уряду, ускладнювати прийняття ним рішень [9, с. 47].

В Україні, за оцінкою аналітиків Національного інституту стратегічних досліджень, досвід референдумів після 1991 р. є негативним порівняно з хоч і не досконалим європейським [14, с. 15]. Тобто місцеві політичні еліти більше орієнтуються не на зразки європейської демократії, як заявляють, а на європейські політичні еліти. Усі вони остерігаються загроз від зобов'язуючої щодо них волі народної більшості, висловленої на референдумах. При цьому елітарність розглядається як вища від народних мас освіченість і компетентність, а тому й право на керівну роль у суспільстві.

Щодо проблеми співвідношення суверенітетів народу та держави (як апарату правлячих політичних еліт) авторка публікувала свою позицію, основу на Аристотелевій методології кількісного і якісного вимірів демократії [13]. За умов *бідності більшості народу* (і, як наслідок, малої освіченості та культури) він схильний підпадати під вплив демагогів, тяжіє до охлократії чи олігархату. Якісним мірилом демократії Аристотель пропонував питому вагу в народі *середніх за достатком громадян* (відтак і освічених, культурних, вільних). Владна воля їх більшості унеможливить негативні впливи на суспільство бідної та багатой меншостей. На практиці лише у другій половині ХХ ст. досягнутий західними демократіями високий рівень розвитку зумовив у них розробки та втілення політичними елітами програм створення так званого «середнього класу». Загалом його питома вага в цих країнах досягла більше-менше 50%, але по тому розпочалася криза середнього класу в цих країнах із тенденцією олігархізації та зростання майнового розриву між багатой меншістю суспільств і відносно бідною більшістю. Так, Й. Терборн відзначає скорочення середнього класу із середини 1980-х до 2019 рр. у розвинутих демократіях і занепокоєння щодо можливостей ліберальної демократії пережити такий занепад [15]. Ф. Фукуяма вказує на дестабілізацію суспільства в США унаслідок побоювань середнього класу втратити свій

статус, у чому він звинувачує еліти [16]. У цьому зв'язку авторка розділяє та вважає доцільним актуалізувати позицію А. Ковальова про залежність ризиків «елітизації» політичної сфери від наявності «якнайширшого середнього класу» – соціальної опори якісної демократії [10, с. 181, 182]. Але політичні еліти розвинутих країн, зважаючи на зменшення середнього класу попри декларовані турботи про демократію, більше неформально пов'язані з інтересами зростаючих статків і суспільної ваги олігархату. Тому слушним є зауваження дослідників про необхідність виявлення й належного оцінювання розбіжностей між формально проголошеними політиками цілями прийняття рішень та неформальним впливом на них усіх (тобто й прихованих) зацікавлених і залучених до формулювання й реалізації політики [3, с. 84].

В Україні, на противагу країнам Західної Європи, Є. Головаха за період 1994 – 2006 рр. охарактеризував середній клас як низький у кількісному (11% у складі населення) та якісному (за гідним рівнем життя на основі легальних доходів) вимірах [17]. До 2020 р., за його даними, ситуація не змінилася, а тому можлива лише «мінімалістська» представницька демократія [18]. Тож питома вага середнього класу в народі, на думку авторки, є більш вагомих критерієм оцінювання діяльності політичних еліт, ніж критерій довіри до них народів.

Вагомим фактором впливу політичних еліт на демократичні політичні процеси є можливості маніпулювати (за допомогою політтехнологів) політичною свідомістю та поведінкою громадян. За приклад слід навести еволюцію, при сприянні політичних еліт, партисипаторної демократії в Європі у деліберативну. На відміну від першої друга підміняє пряме визначення політики волею більшості народу на виборах та референдумах діалоговими формами спілкування політичних еліт з обраними ними ж для цього індивідуалізованими суб'єктами громадянського суспільства заради. Метою проголошується досягнення якнайширшого суспільного консенсусу. О. Чальцева аргументує деліберацію індивідуалізацією сучасного суспільства і розглядає участь людини в політиці в якості «індивідуалізованого суб'єкта»

[19, с. 13]. Але аналіз Д. Кірюхіним сучасної деліберативної демократії констатував феномен незгоди у політичних процесах і неможливість досягнення загального консенсусу унаслідок плюралізму конфлікту інтересів та уявлень про справедливість і благо [5, с. 84]. Сама ж О. Чальцева відзначила імітаційний характер «індивідуалізованої» політичної участі при контрольованій державою й олігархами публічності [19, с. 98–99, 102].

Також слід зауважити, що деліберативна демократія синхронізується зі скерованими політичною елітою процесами фрагментації гомогенних народів-націй на гетерогенні спільноти мультикультурних меншостей. Такою «мозаїчною» (за визначенням Е. Тоффлера в праці «Метаморфози влади») демократією легко управляти, довільно комбінуючи з меншин більшість у виборчих процесах. Зазначеному процесу сприяє досліджена авторкою та В. Горбанем міграційна політика політичних еліт розвинутих держав, унаслідок якої в цих державах виникла криза національної ідентичності [20; 21; 22]. Новітнім політтехнологічним винаходом еліт у стратегії денационалізації демократій є так звана індигенна демократія. Її сутність, як визначають дослідники, полягає у «політизації корінних народів з метою захисту своїх прав» у мультикультурних суспільствах з метою протиставлення місцевих громад домінуючому етносу в державі. При цьому конфліктність універсального визначення «корінного народу» спрямовується на етнічне протиставлення місцевих громад домінуючому етносу в державі [23, с. 109, 110]. Отже «Мозаїчна» демократія підриває суверенітет народу як основу національних демократій. Наявність проблем національної ідентичності (чи їх відсутність) має бути одним із критеріїв оцінювання політичних еліт у достатніх (чи ні) турбот про збереження національної природи демократій.

В Україні деякі науковці ідеалізують деліберативну демократію на противагу партисипаторній посилаючись на зарубіжний досвід. Так, А. Бучинська вбачає у першій на противагу другій сприяння безпосередньому впливу громадян на артикуляцію суспільно-політичних проблем, на підготовку

та реалізацію державних рішень, на контроль за їх виконанням [24, с. 26, 27, 37]. Водночас А. Ковальов обґрунтовує взаємозв'язок між партисипаторною та деліберативною демократіями, а представники останньої мають «спиратися на фундаментальні положення партисипаторного підходу» [10, с. 181, 182, 186]. Н. Ротар у дослідженні сучасного оновлення деліберативної демократії в Європі відзначає вказівки в його офіційних документах на дефіцит демократії як актуальну, перманентну проблему [25, с. 235, 237, 250].

Критичний аналіз деліберативних практик підтверджує висновок І. Голіяд про необхідність подолання основного недоліку традиційних елітологічних методологій, які не враховують домінування в суспільстві неформальних інститутів і прийняття найважливіших стратегічних рішень через ці неформальні структури [4]. Показовим прикладом оцінювання політичних еліт є моніторинг Програмою розвитку ООН демократичних процесів в Україні з листопада 2018 до лютого 2019 рр. Зокрема він виявив: 1) збереження після Революції гідності тривожно низького рівня довіри громадськості до політичних інституцій; 2) вирішальний вплив на політичні процеси та прийняття рішень бізнес-інтересів неформальних політичних структур, які маніпулюють формальними політичними та інституційними, що суттєво обмежує можливості громадян належно бути включеними у політичні процеси та вимагати підзвітності політичних еліт [26, с. 3]; 3) тіньові зв'язки між політикою та бізнес-інтересами підкріплюються непрозорими відносинами між грошима та політикою (належні або пов'язані з бізнес структурами ЗМІ публікують замовні матеріали під час виборчих кампаній або за межами виборчого циклу на підтримку потрібних кандидатів або виставляють їхніх опонентів у негативному світлі, дискредитують організації громадянського суспільства [26, с. 8, 9]; 4) залучення громадськості до прийняття рішень часто є більш декларативним, ніж реальним. Дорадчі органи часто працюють недостатньо ефективно, до багатьох із них входять представники, пов'язані з владними структурами. Такі групи часто служать для імітації громадських

консультацій і фактично вони нівелюють участь громадськості у прийнятті рішень, знеохочуючи та маргіналізуючи її [26, с. 11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Народи та політичні еліти є тією суперечністю, яка зумовлює еволюцію й розвиток демократій. Це дві протилежності: вони взаємно відштовхуються в боротьбі за владу як інструмент визначення політичного курсу й притягуються необхідністю компетентного політичного керівництва й управління країнами. Для забезпечення народам можливостей визначати характер політики необхідні конкретні критерії оцінювання політичних еліт для контролю та регулюючого впливу на них. Основними критеріями мають бути: 1) питома вага середнього класу як більшості в складі народів (головний показник служіння еліт демократіям); 2) баланс між пріоритетними формами прямої колективної демократії народів (вибори, референдуми) та похідними індивідуалізованими формами (громадські ради, консультації тощо); 3) національна ідентичність народів як основа єдності їх волевиявлення в колективних формах прямої демократії; 4) довіра народів до політичних еліт з правом відкликання обраних до органів влади делегатів та правом народного вето на політичні рішення, які не відповідають інтересам народів.

Подальших міждисциплінарних наукових досліджень потребують проблеми: балансу колективних та індивідуалізованих форм політичної участі народів у політичних процесах; правового регулювання взаємодії народів з політичними елітами в демократичних політичних процесах на основі принципу суверенітету народів; унеможливлення маніпулятивних політичних технологій впливу еліт на політичну свідомість і поведінку громадян.

Список використаної літератури

1. Елітознавство : підручник / за заг. ред. В. Гошовської. Київ, 2013. 268 с.

2. Томашевська Т. Теоретичні засади поняття політико-управлінська еліта. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 1. С. 153–156. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2015/34.pdf (Дата звернення: 13.02.2024).
3. Петренко І., Салтовський О., Федорченко В., Колух В. Особливості оцінювання публічної політики: уроки для України. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 69. С. 80–87. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/69_2022/12.pdf (Дата звернення: 17.12.2023).
4. Голіяд І. Методологічні проблеми дослідження політичної еліти. *Магістеріум. Вип. 10. Політичні студії*. Київ, 2002. С. 4–9. URL: <https://ezp.ukma.edu.ua/bitstreams/24f96524-7b63-4974-804a-c03276bf5a3e/download> (Дата звернення: 24.10.2024).
5. Кірюхін Д. Теорія деліберативної демократії та «факт незгоди». *Філософська думка*. 2020. № 5. С. 73—86. URL: <https://doi.org/10.15407/fd2020.05.073> (Дата звернення: 24.10.2024).
6. Сергатюк Д. Критерії оцінення елітарності й ефективності діяльності сучасної політичної еліти. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2008. Вип. 13. С. 143-152. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/78146> (Дата звернення: 24.10.2024).
7. Щербина С. Структура політичної еліти в сучасному українському суспільстві. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 83. С. 210–215. URL: <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/83/27.pdf> (Дата звернення: 14.02.2024).
8. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи. Аналіз зарубіжних концепцій. *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С. 162 – 170. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/naumkina_tretia.pdf (Дата звернення: 29.01.2024).

9. Андрійчук Т. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 45–51. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pollife_2019_1_8 (Дата звернення: 23.03.2024).
10. Ковальов А. Партисипаторний напрям демократії як предтеча деліберативного підходу. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2018. Вип. 17. С. 180–186. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2018/27.pdf (Дата звернення: 27.02.2024).
11. Шведа Ю. Референдум як політичний інститут в умовах сучасної демократії. *Політичний менеджмент*. 2007. № 4. С. 112–124. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/shveda_referendum.pdf (Дата звернення: 22.01.2024).
12. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 205–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_22_32. (Дата звернення: 26.01.2024).
13. Горбань В., Горбань О. Глобалізація і демократія: соціальний аспект. *Сучасне суспільство*. 2017. Випуск 1(13). С. 25–40.
14. Павленко І., Даниляк О., Макаров Г., Руденко А. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування. Київ, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf> (Дата звернення: 26.01.2024).
15. Терборн Й. Мрії та кошмари середніх класів світу. *Соціологія*. 17.09.2020. URL: <https://commons.com.ua/ru/mriyi-ta-koshmari-serednih-klasiv-svitu/> (Дата звернення: 06.02.2024).

16. Фукуяма Ф. Проти політики ідентичності. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/86956> (Дата звернення: 27.10.2024).
17. Головаха Є. Політична реформа: соціальні та психологічні виміри. *Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності*. Київ, 2008. Розд. 15. С. 710–758.
18. Повідомлення НАН України. Національна академія наук України. 2020, 23 жовт. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7074> (Дата звернення: 24.07.2024).
19. Чальцева О. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика: монографія. Вінниця, 2017. 336 с.
20. Горбань В., Горбань О. Глобалізація і демократія: політико-правовий і етнотериторіальний аспекти. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. «Право». 2015. Вип. 23. С. 5–17.
21. Горбань В., Горбань О. Глобалізація і демократія: етнічний аспект. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди* «Право». 2016. Вип. 24. С. 97–114.
22. Горбань В. Проблема розуміння поняття «народ» у взаємозв'язку з демократією. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. «Право». 2016. Вип. 25. С. 66–84.
23. Краснопольська Т., Милосердна І. Індигенна демократія: від концептуалізації до інституціалізації. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 108–116. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/15.pdf (Дата звернення: 20.02.2024).
24. Бучинська А. Категорія «політична участь» у західному політологічному дискурсі: еволюція та сучасний стан. *Політичні дослідження*. 2022. № 2(4). С.

26–41. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/2_Buchynska.pdf
(Дата звернення: 27.01.2024).

25. Ротар Н. Інституційне оновлення деліберативної моделі політичної участі громадян ЄС. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 3(14). С. 234–252. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/download/283/26> (Дата звернення: 15.02.2024).

26. Доброчесність та інклюзивність демократичних процесів в Україні – аналіз проміжних результатів дослідження в областях України. Лютий 2019 року. С. 1–20. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Ukr_Integrity-and-Inclusiveness-report-FINAL_22-05-2019.pdf (Дата звернення: 24.10.2024).

Criteria for evaluating political elites in modern democratic political processes

Olena Gorban

Poltava University of Economics and Trade,

educational and scientific institute of full-time education, department of law,

St. Ivana Banka, 3, 36003, Poltava, Ukraine

Democracy is based on the sovereignty of peoples, which must be ensured by clear criteria for evaluating political elites. In Ukrainian elite studies, this is a scientific problem.

The article analyzes the evolution of representative democracy into participatory and deliberative democracy. It was established that the violation of the principle of people's sovereignty by political elites caused a crisis of representative democracies and forced political elites to supplement elections with other forms of direct democracy, to take a course for the growth of the middle class. It was established that the political elite in Ukraine ignored the trend of participatory

democracy. The evolution of participatory democracy into deliberative democracy based on the policy of elites to reduce the middle class and the strategy of "mosaic" democracy is studied. Collective forms of direct democracy were leveled by elites with individualized forms. Informal groups of elites became dominant in political processes. The migration policy of elites leveled the national identity of democracies by multicultural minorities. The traditional criterion of trust of homogeneous peoples-nations in political elites in elections began to be replaced by their approval in elections and arbitrary sociological surveys by a heterogeneous collection of multicultural minorities.

Based on the analysis of the problem, the author formulated the following criteria for evaluating political elites: 1) ensuring the majority of the middle class among the people; 2) the priority of forms of direct democracy over derivative individualized forms; 3) preserving the national identity of peoples; 4) people's trust in political elites with the right to recall elected delegates to government bodies and the right of the people's veto on political decisions that do not meet the interests of the people.

Key words: democracy, participatory democracy, deliberative democracy, political elite, evaluation criteria.